

JADWIGA REINSTEIN
Instytut Ekonomiki Rolnej
Warszawa

KOSZTY PRODUKCJI JAJ W GOSPODARSTWACH CHŁOPSKICH

W Zakładzie Ogólnej Ekonomiki Rolnictwa IER zostały podjęte badania kosztów produkcji drobiarskiej, a w szczególności koszty produkcji jaj kurzych. Opracowanie to stanowi pierwsze doniesienie z wyników badań w roku 1960/61 w kilku rejonach.

Podstawę do wyliczenia kosztów stanowią materiały rachunkowości rolnej. Zawarte w tych materiałach dane dotyczące spasanias bydłem i trzodą oraz innych nakładów odzwierciedlają w miarę dokładnie stan faktyczny i dzięki temu stanowią bazę dla bezpośredniego wyliczenia kosztów jednostkowych dla tych gatunków zwierząt. Natomiast produkcja drobiu ze względu na niewielką obsadę na gospodarstwo, ekstensywny sposób chowu i związaną z tym niewielką, w stosunku do ogólnej masy ilością zużytych pasz, stanowi w pewnym sensie margines działalności gospodarstw chłopskich. W rezultacie należy liczyć się z tym, że dane zawarte w książkach rachunkowych, dotyczące tego gatunku zwierząt są najmniej dokładne. W związku z tym uznano za celowe przeprowadzenie w wybranych gospodarstwach specjalnej ankiety, która miała na celu skorygowanie i uzupełnienie danych, jakie zawiera książka rachunkowa dla uzyskania całkowitego obrazu chowu kur w poszczególnym gospodarstwie.

Zasadniczo celem ankiety było uzyskanie pełniejszych danych dotyczących żywienia i nakładów pracy. W szczególności uzupełniono dane dotyczące spasanias paszami dla drobiu, które w książce rachunkowej najczęściej nie są notowane, jak mleko, zielonki, okopowe, siano itd. Pytano również o skarmianie pasz treściwych, ziemniaków, jakkolwiek informacje o tych paszach zawiera książka rachunkowa. Pytania odnośnie pasz dotyczyły rodzaju i ilości pasz skarmianych w ciągu 1 dnia.

Wydzielono, w osobną grupę, pytania o żywieniu małych kurcząt, rozróżniając żywienie w pierwszym tygodniu życia, 2—4 tygodniu oraz 5 i dalszych tygodniach aż do wieku, kiedy zaprzestaje się żywić kurczęta osobno. Okres ten jest różny w poszczególnych gospodarstwach i kończy się najczęściej w 8—12 tygodniu życia kurcząt.

W grupie kur i kurcząt starszych rozróżniono żywienie w czterech sezonach: jesiennym, zimowym, wiosennym, i letnim. Posiadając informację o rodzaju i ilości pasz zużywanych w ciągu dnia, obliczono ilość zużytą w ciągu sezonu, a następnie roku.

Odrębną grupę stanowiły w ankiecie pytania dotyczące ilości czasu zużywanego na obsługę kur w ciągu dnia w poszczególnych sezonach.

Oprócz tego ankieta zawierała pytania dotyczące poszczególnych zagadnień hodowlanych, jak: rasy kur, uzyskiwania kurcząt — z wylęgu we własnym gospodarstwie, czy też z kupna, miesiaca legów, sposobu użytkowania kogutków (spożycie, sprzedaż), rodzaju pomieszczenia dla kur, wartości remontów, wartości środków dezynfekcyjnych, kosztów szczepień, ilości zużywanej słoimy na ściółkę, otrzymanej mierzwy itd.

Do badań wybrano gospodarstwa posiadające przeciętnie powyżej 30 kur (niosek) w roku oraz małą ilość pozostałego drobiu. Miało to na celu ułatwienie gospodarzowi podawanie zużywanej paszy i czasu pracy w odniesieniu jedynie do kur.

Uwzględnienie tych ograniczeń spowodowało, że z ogólnej liczby gospodarstw, prowadzących rachunkowość, wybrano tylko 97 gospodarstw, w których przeprowadzono ankietę.

W tabeli 1 podajemy niektóre dane dotyczące gospodarstw ankietowych oraz ogółu gospodarstw rachunkowych w odpowiednich rejonach.

Tabela 1

Obsada kur na gospodarstwo oraz produkcja jaj w roku 1960/61

Województwo rejon**	Ilość zbadanych gospodarstw	Średni stan kur w roku	Nieśność na 1 kurę	Produkcja jaj na gospodarstwo
Gospodarstwa ankietowane				
Poznań	14	77,2	138	10682
Bydgoszcz	12	86,3	143	12313
Wrocław	7	99,4	150	14904
Zielona Góra	8	37,7	123	4625
Gdańsk	8	52,4	114	5960
Olsztyn	8	46,8	114	5320
Kielce	13	47,6	109	5205
Lublin	10	36,5	112	4091
Rzeszów	9	39,9	113	4508
Białystok	4	40,3	112	4517
Łódź	4	37,8	112	4516
Gospodarstwa rachunkowe*				
Środkowo-zachodni	145	41,5	125	5376
Południowo-zachodni	135	26,4	130	3425
Zachodni graniczny	79	27,9	133	3699
Północno-zachodni	131	31,9	114	3639
Północno-wschodni	78	24,8	113	3740
Południowo-zachodni	139	26,0	110	2948
Wschodni graniczny	189	21,4	102	2180
Środkowo-wschodni	190	25,7	117	3017

* Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych 1960/61.

** Rejon środkowo-zachodni — odpowiada woj. poznańskiemu, bydgoskiemu; południowo-zachodni — woj. wrocławskiemu i opolskiemu; zachodni graniczny — woj. zielonogórskiemu; północno-zachodni — woj. gdańskiemu, koszalińskiemu, szczecińskiemu; północno-wschodni — woj. olsztyńskiemu; południowo-wschodni — woj. kieleckiemu, rzeszowskiemu, lubelskiemu, krakowskiemu; wschodni graniczny — białostockiemu; oraz środkowo-wschodni — łódzkim i warszawskiemu.

Zarówno obsada niosek jak i produkcja jaj na gospodarstwo ankietowane przewyższa w znacznym stopniu odpowiednie wielkości w gospodarstwach rachunkowych, co wskazuje na to, że nie można uznać zbiorowości ankietowanej za gospodarstwa przeciętne. Wyższa bowiem obsada kur na gospodarstwo ankietowane wpływa przypuszczalnie, w pewnym stopniu, na sposób żywienia kur, ilości pasz skarmianych oraz poziom innych nakładów. Wychodzą jednak z założenia, że w gospodarstwach o niskiej obsadzie kur ustalenie nakładów robocizny i nakładów paszowych będzie dla gospodarza bardzo trudne, a uzyskane informacje bardzo niedokładne.

* * *

Przy obliczaniu kosztów posługiwano się metodą i cenami, stosowanymi do obliczenia kosztów produkcji podstawowych artykułów rolnych w Zakładzie Ogólnej Ekonomiki Rolnictwa IER.

1. Ilość pasz wyliczoną na podstawie ankiety kontrolowano w oparciu o zaopatrzenie stada na jednostki owsiane oraz porównywano z ilością pasz podaną w książce rachunkowej.

Stwierdzono, że podstawowa masa pasz skarmiana drobiem pochodzi z własnego gospodarstwa. Dla wyceny tych pasz przyjmowano ceny, używane do wyliczeń wartości obrotu wewnętrznego w gospodarstwie. Podstawę dla cen zbóż i ziemniaków stanowią wojewódzkie ceny wolnorynkowe, obniżone o 10—20% ze względu na nieponoszenie nakładów na transport, oraz o pewien procent (zróżnicowany rejonowo), wynikający z założenia, że w cenie wolnorynkowej tkwi część podatku ponoszonego przez gospodarstwo.

Ceny dla sruł zbożowych stanowią 110% ceny ziarna, a ceny otrąb zróżnicowano województwami proporcjonalnie do cen zbóż wyjściowych.

Tabela 2

Ceny przyjęte do szacunku kosztów w 1960/61 roku

Wyszczególnienie	Poznań	Bydgoszcz	Wrocław	Zielona Góra	Gdańsk	Olsztyn	Kielce	Lublin	Rzeszów	Białystok	Łódź
Ziarno pszenicy	320	293	301	307	309	294	364	353	329	334	330
„ żyta	220	221	228	226	226	219	275	249	254	246	232
„ jęczmienia	248	253	253	257	258	245	224	262	263	260	259
„ owsa	236	230	243	237	238	224	271	243	267	251	239
Otręby pszenne	175	160	164	167	168	160	198	193	179	192	180
„ żytnie	138	139	143	142	142	138	173	157	160	155	146
„ jęczmienne	131	133	133	135	136	129	150	137	138	137	136
Sruta żytnia	242	243	251	249	249	241	302	274	279	271	255
„ jęczmienna	273	278	278	283	284	269	312	288	289	286	285
„ owsiana	260	253	267	261	262	246	298	267	294	276	263
Ziemniaki	79	84	95	78	87	81	107	80	112	77	91
Okopowe pastewne	39	42	47	39	43	40	53	40	56	38	45
Siano łąkowe	49	49	41	43	49	37	66	66	66	47	53
„ koniczyny	69	69	49	52	59	44	79	79	79	56	64
Zielonki	9,8	9,8	8,2	8,6	9,8	7,4	13,2	13,2	13,2	9,4	10,6
Kiszonki	14,7	14,7	12,3	12,9	14,7	11,1	19,8	19,8	19,8	14,1	15,9
Mleko	1,96	1,91	1,98	1,96	1,98	1,91	2,03	2,02	2,16	2,03	2,01
Słoma	24,5	24,5	20,5	21,0	24,0	18,5	33,0	33,0	33,0	23,5	26,5

Dla wyceny pasz nierynkowych (siana, zielonki, kiszonki) punkt wyjścia stanowiła cena siana łąkowego. Cenę za 1 q siana łąkowego przyjęto na poziomie kosztu własnego wyliczonego w indywidualnych gospodarstwach w 11 województwach oraz zróżnicowano dla poszczególnych województw w zależności od plonów. Ceny dla pozostałych pasz nierynkowych przyjęto w relacjach do siana łąkowego z zachowaniem zróżnicowania województwami. Wartość 1 q siana roślin motylkowych przyjęto w wysokości 120%, zielonek 20%, słomy 50% wartości 1 q siana łąkowego. Ceny kiszonek stanowią 150% ceny zielonek.

Dla mleka pełnego przyjęto ceny skupu państwowego, dla mleka chudego jednolitą cenę 0,45 zł/litr.

Cenę jaj przyjęto w wysokości 1,50 zł/sztukę.

Wartość pasz spoza gospodarstwa (głównie kaszę i płatki) przyjmowano według cen kupna.

W tabeli 2 podajemy ceny niektórych pasz przyjętych do wyliczeń kosztu pasz dla roku 1960/61.

Koszt pasz obliczono przyjmując ceny dla roku 1960/61. Natomiast dla części pasz spasionych przez kurczęta żywione osobno przyjęto ceny z poprzedniego roku gospodarczego 1959/60. Założono, że legi i kupno kurcząt dających produkcję w roku 1960/61, a więc i okres odchowu (± 12 tygodni) miały miejsce wiosną poprzedniego roku (marzec—czerwiec 1959/60). Przy zużyciu pasz w wyrazie ilościowym uwzględniono zadawanie pokrzyw i chwastów. W wyrazie wartościowym pozycji tej nie uwzględniono. Uznano je za darmowe pasze gospodarstwa.

2. Zużycie słomy na ściółkę w ilości podanej w ankiecie przez gospodarza przyjmowano tylko w przypadku, gdy kurnik stanowił wydzielone pomieszczenie. Cenę słomy lub plew na ściółkę przyjmowano w wysokości 50% ceny siana łąkowego.

3. Ratą amortyzacyjną kurnika oraz urządzeń kurnika obciążano całkowicie chów kur. Pozostałe sumy amortyzacji (budynków mieszkalnych, inwentarskich i inwentarza martwego) obciążano chów kur proporcjonalnie do udziału w wartości produkcji globalnej gospodarstwa.

4. Kosztami ogólnogospodarczymi obciążano chów kur w wysokości odpowiadającej udziałowi jego w wartości produkcji globalnej.

5. Kosztem opału obciążano kury w wysokości proporcjonalnej do ilości ziemniaków spasionych kurami.

6. Pozostałe koszty (jaja wylęgowe, kupno kurcząt, koszty hodowli i leczenie) przyjmowano w wysokości podanej w książce rachunkowej.

7. Ilość godzin pracy przyjmowano według danych zawartych w ankiecie. Podstawę dla wyliczenia umownej opłaty pracy stanowiło przeciętne dzienne wynagrodzenie robotnika PGR. Dla produkcji zwierzęcej przyjęto, że stanowią one 75% tego wynagrodzenia. Dla roku 1960/61 stawka wyceniona została na 4,05 zł/godz.

Jaja i żywiec traktowane były jako produkcja główna, natomiast mierzwa — jako produkcja uboczna i o jej wartość pomniejszone zostały ogólne wartości nakładów. Ilość mierzwy przyjmowano na podstawie informacji z ankiety. Cena obornika obliczona metodą przetwórczą wynosiła 20 zł/q.

Tabela 3

Zużycie pasz w kg w przeliczeniu na 10 niosek w gospodarstwach ankietowanych w roku 1960/61

Wyszczególnienie	Poznań	Bydgoszcz	Wrocław	Zielona Góra	Gdańsk	Olsztyn	Kielce	Lublin	Rzeszów	Białystok	Łódź
Treściwe	432	489	518	244	218	430	292	265	392	352	203
Kasza i płatki owsiane	5	7	6	12	3	6	8	4	7	3	8
Twaróg	1	1	4	2	1	1	6	1	9	8	1
Ziemniaki	154	329	260	117	398	204	436	473	326	251	380
Inne okopowe	32	50	54	28	36	36	23	1	21	8	43
Siano łąkowe	10	—	29	20	3	—	9	8	1	3	8
Siano roślin											
motylkowych	12	24	5	3	15	2	21	4	4	14	6
Zielonki z upraw	93	126	61	168	20	22	66	—	78	66	130
Pokrzywy i chwasty	21	4	56	53	10	11	1	—	—	—	—
Przetwory okopowych	8	1	8	—	—	—	—	—	—	—	—
Kiszonki	4	7	8	—	13	0	18	2	77	—	—
Mleko pełne ltr	1	8	31	38	1	2	1	6	1	1	25
Mleko chude ltr	26	83	125	45	46	24	16	17	51	30	33
Jaja szt.	6	5	18	12	8	11	11	10	14	9	11

W tabeli 4 podajemy dane z gospodarstw ankietowanych w układzie rejonowym odnośnie spasionia pasz treściwych i ziemniaków w porównaniu z danymi z gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną.

Tabela 4

**Zużycie pasz treściwych i ziemniaków w kg w przeliczeniu na 10 niosek
według gospodarstw ankietowanych i rachunkowych w roku 1960/61**

Rejon*	Treściwe		Ziemniaki	
	gospo- darstwa ankie- towane	gospo- darstwa rachun- kowe	gospo- darstwa ankie- towane	gospo- darstwa rachun- kowe
Środkowo-zachodni	460	233	241	191
Południowo-zachodni	518	396	260	241
Zachodni graniczny	244	239	117	148
Północno-zachodni	218	267	398	318
Północno-wschodni	430	244	204	204
Południowo-wschodni	313	236	394	219
Wschodni graniczny	352	223	251	287
Środkowo-wschodni	203	217	280	294

* W celach porównawczych gospodarstwa ankietowane z odpowiednich województw podane są jako dane rejonowe.

Zużycie pasz podane w tabeli 3 i 4 przeliczono na 10 niosek. Oznacza to zarówno pasze zużyte na karmienie stada podstawowego jak i przychówka oraz reprodukcję stada. W większości przypadków ilość skarmianych pasz treściwych i ziemniaków, wyliczona na podstawie ankiety, przewyższa ilość z gospodarstw rachunkowych. Wynika to przypuszczalnie z dwóch względów. Zużycie pasz w gospodarstwach ankietowanych obliczono na podstawie informacji o dziennym skarmianiu pasz w sezonie. Nawet niewielkie zawyżenie w dawce dziennej stanowić może dość poważną wielkość w stosunku rocznym. Ponadto, w gospodarstwach ankietowanych

Tabela 5

**Ilość pasz treściwych w kg przypadająca na 1 kg
ziemniaków**

Rejon	Gospodarstwa ankietowane	Gospodarstwa rachunkowe
Zachodni graniczny	2,1	1,6
Północno-wschodni	2,1	1,2
Południowo-zachodni	2,0	1,6
Środkowo-zachodni	1,9	1,2
Wschodni graniczny	1,4	0,8
Południowo-wschodni	0,8	1,1
Północny-zachodni	0,6	0,8
Środkowo-wschodni	0,5	0,8

występuje dużo wyższa obsada kur na gospodarstwo, niż w gospodarstwach rachunkowych. Stwarza to prawdopodobnie konieczność stosowania w tych gospodarstwach w większym stopniu żywienia kontrolowanego, podczas gdy przy mniejszej obsadzie drób może korzystać w większym zakresie z paszy na wybiegach (pole, podwórza). Znamiennym jest fakt, że najwyższe zużycie pasz treściwych w gospodarstwach ankietowanych występuje w gospodarstwach z rejonów o najwyższej obsadzie kur (81,5; 99 szt./gosp.), tj. obsadzie, przy której już można mówić o chowie półfermowym. W gospodarstwach tych nastąpiło też najpoważniejsze zwiększenie obsady kur w ciągu roku, czyli 1 nioska obciążona była poważną ilością pasz skarmia-

Tabela 6
Teoretyczne zapotrzebowanie jednostek owsianych oraz ich zawartość w paszach w przeliczeniu na 10 niasek
w roku 1960/61

Rejon	Gospodarstwa ankietowane				Gospodarstwa rachunkowe				
	teoretyczne zapotrzebowanie jednostek owsianych*		zawartość jednostek owsianych w paszach		teoretyczne zapotrzebowanie jednostek owsianych**		zawartość jednostek owsianych w paszach		stopień pokrycia %
	ogółem	w tym kury	ogółem	w tym treściwe****	ogółem	w tym treściwe****	ogółem***	w tym treściwe****	
Środkowo-zachodni	706	486	528	410	74,8	662	328	219	49,5
Południowo-zachodni	706	506	665	551	94,2	662	532	422	80,3
Zachodni-graniczny	644	462	328	223	50,9	662	230	218	34,7
Północno-zachodni	620	475	343	226	55,3	662	376	276	56,8
Północno-wschodni	640	466	382	358	59,7	662	265	235	40,0
Południowo-wschodni	615	480	444	299	72,2	662	353	239	53,3
Wschodni-graniczny	601	493	419	345	70,0	662	304	222	45,9
Środkowo-wschodni	689	470	334	215	48,5	662	313	218	47,3

* Wyliczono w oparciu o ankietę, biorąc pod uwagę ilość kur, kurcząt i nieśność w poszczególnych sezonach. Przy obliczaniu posługiwano się Normami Żywienia Zwierząt Gospodarskich, PWRiL 1961 r.

** Wyliczono przyjmując normy żywienia kur przy nieśności 40% oraz uznając, że zapotrzebowanie jednostek owsianych dla kur w ciągu roku stanowi 75% zapotrzebowania łącznie z przychowkiem.

*** Do wyliczeń przyjęto ilość pasz treściwych (ziarno, śruta, otręby) i ziemniaków według danych rachunkowości, pozostałe pasze na poziomie gospodarstw ankietowanych.

**** Łącznie z kaszami, płatkami owsianymi i twarogiem.

nych przez kurczęta. Należy też wspomnieć, że ponieważ drób stanowi dość poważny udział w żywieniu na wsi (około 12% wszystkich artykułów mięsnych) ograniczona jest w znacznym stopniu sprzedaż sztuk młodych i wybrakowanych. Sztuki te pozostają w gospodarstwie dłużej niż wymagałyby tego względy racjonalnego chowu. W ten sposób 1 kura obciążona jest dodatkowo ilością paszy skarmioną przez młodzież starszą. Jest to tym wyraźniejsze, im większa jest obsada kur na gospodarstwo, a więc im mniejszy jest udział pasz zdobywany przez drób na wybiegach.

Porównując stosunek zużycia pasz treściwych do ziemniaków, można wyodrębnić rejony, w których żywienie kur oparte jest bardziej lub mniej na spasaniiu paszami treściwymi (tabela 5).

Jakkolwiek gospodarstwa ankietowane w większości wypadków wykazują relatywnie wyższe zużycie pasz treściwych w porównaniu z ogółem gospodarstw rachunkowych, jednakże zarówno ankietowa, jak i dane rachunkowości pozwalają wyodrębnić dwie wyraźne grupy rejonów: o wysokim i niskim stosunku pasz treściwych do ziemniaków w żywieniu kur. Można zarazem stwierdzić, że ogólna tendencja wyraża się wzrostem udziału pasz treściwych w ogólnej ilości pasz w miarę wzrostu pogłowia kur na gospodarstwo.

Dla pełniejszego zobrazowania systemu żywienia kur podajemy w tabeli 6 zestawienie teoretycznego zapotrzebowania jednostek owsianych zawartych w wyliczonych paszach w gospodarstwach ankietowanych oraz w gospodarstwach rachunkowych.

Ze względu na to, że dane rachunkowości rolnej dotyczą znacznie większej zbiorowości niż wyliczone na podstawie ankiety, oraz że obsada kur na gospodarstwo i wysokość produkcji w gospodarstwach rachunkowych zbliżona jest swoim poziomem do przeciętnych w Polsce, w dalszym ciągu opracowania szacunek kosztów produkcji jaj oparty będzie na wielkościach pochodzących z rachunkowości. Dotyczą one wielkości i wartości produkcji jaj, ilości spasaných pasz treściwych, ziemniaków oraz jaj na pasze. Uznając dane te za niepełne, poziom spasanania pozostałych pasz przyjęto w wysokości wyliczonej w gospodarstwach ankietowanych. Należy przypuszczać, że analogicznie do pasz treściwych i ziemniaków, ilości te są w pewnym stopniu za wysokie, stanowią one jednak jedyny materiał źródłowy, infor-

Tabela 7

Ilość pasz w kg w przeliczeniu na 10 niosek przyjęta do szacunku kosztów w roku 1960/61

Wyszczególnienie	Środkowo- zachodni	Południowo- zachodni	Zachodni graniczny	Północno- zachodni	Północno- wschodni	Południowo- wschodni	Wschodni graniczny	Środkowo- wschodni
Treściwe	233	396	239	267	244	236	223	217
Kasze i płatki	6	6	12	3	6	7	3	8
Twaróg	1	4	2	1	1	5	8	1
Ziemniaki	191	241	143	318	204	219	287	294
Inne okopowe	42	54	28	36	36	18	8	43
Siano łąkowe	5	29	20	3	—	7	3	8
Siano roślin motylkowych	19	5	3	15	2	13	14	6
Zielonki z upraw	113	61	168	20	22	55	66	130
Pokrzywy i chwasty	9	63	53	10	11	1	—	—
Przetwory okopowych	5	8	—	—	—	—	—	—
Kiszonki	8	8	—	13	0,0	11	—	—
Mleko pełne ltr	5	31	38	1	2	3	1	25
Mleko chude ltr	122	125	45	46	24	26	30	33
Jaja szt.	13	18	12	8	11	9	9	11

mujący o ich poziomie. Nie posiadając orientacji w jakim stopniu należałoby je obniżyć oraz ponieważ stanowią one niewielki odsetek ($\pm 12\%$) w strukturze kosztu pasz, postanowiono przyjąć je na poziomie wynikającym z ankiety. Podobnie postępowano odnośnie pozostałych nakładów materiałowo-pieniężnych. Ilość zużytych jaj na wylęg oraz kupno kurcząt przyjęto na poziomie wyliczonym z gospodarstw rachunkowych, ilość słomy na ściółkę przyjęto na poziomie danych z gospodarstw ankietowanych.

Nakłady pracy wyliczono w oparciu o ilość godzin podanych w ankietach. Podobnie przyjęto ilość uzyskiwanej mierzwy.

*

*

*

Jak wynika z powyższych danych najpoważniejszą pozycję w koszcie pasz dla kur stanowią pasze treściwe, na drugim miejscu ziemiaki, a następnie mleko.

Tabela 10

Ilościowe zużycie słomy na ściółkę, jaj na wylęg oraz kupno kurcząt w przeliczeniu na 10 niosek w roku 1960/61

Województwo	Ściółka kg	Jaja na wylęg szt.	Kupione kurczęta szt.
Środkowo-zachodni	62	11	24
Południowo-zachodni	43	14	12
Zachodni graniczny	—	13	8
Północno-zachodni	11	14	5
Północno-wschodni	24	13	11
Południowo-wschodni	17	16	5
Wschodni graniczny	24	24	4
Środkowo-wschodni	—	22	10

Tabela 11

Czas pracy w przeliczeniu na 10 kur i 1000 jaj w godzinach w gospodarstwach ankietowanych

Według obsady gospodarstwa			Według poziomu nieśności		
Rejon	kury, sztuk/ gosp.	godz/ 10 kur	Rejon	nieśność od 1 kury	godz/1000 jaj
Południowo-zachodni	99	71	Południowo-zachodni	150	47
Środkowo-zachodni	81	72	Środkowo-zachodni	141	51
Północno-zachodni	52	68	Zachodni graniczny	123	59
Północno-wschodni	47	118	Północno-zachodni	114	113
Południowo-wschodni	42	86	Północno-wschodni	114	88
Wschodni graniczny	40	55	Środkowo-wschodni	112	87
Zachodni graniczny	38	74	Wschodni graniczny	112	51
Środkowo-wschodni	38	104	Południowo-wschodni	111	78

Najwięcej ściółki zużywa się w rejonie środkowo-zachodnim i południowo-zachodnim. W rejonach tych kurniki jako osobne wydzielone pomieszczenia występowały w gospodarstwach ankietowanych najczęściej, co powoduje zwiększenie ilości zużywanej ściółki. W rejonach tych gospodarstwa opierają się głównie na

Tabela 12

Struktura nakładów w zł w przeliczeniu na 10 niosek w roku 1960/61

Rodzaj	Środkowo-zachodni	Południowo-zachodni	Zachodni	Północno-wschodni	Północno-wschodni	Południowo-wschodni	Wschodni-graniczny	Środkowo-wschodni
Pasze	974,3	1581,8	1011,3	1037,6	906,9	1062,8	882,6	963,5
Ściółka	15,2	8,8	—	2,9	4,5	6,4	5,6	—
Jaja wylęgowe	16,3	21,3	20,1	21,8	19,9	24,—	35,6	33,—
Kupno kurcząt	157,2	111,6	45,1	29,3	65,3	29,3	23,4	49,3
Opał	11,6	20,2	7,8	22,—	10,2	22,7	7,2	15,3
Koszty hodowli i leczenia	30,4	60,2	5,2	30,2	9,3	13,5	7,0	3,2
Amortyzacja budynków mieszkaln.	19,4	42,5	35,3	57,3	27,2	29,9	23,1	20,2
Amortyzacja budynków inwentars.	59,3	65,1	94,4	46,7	52,4	54,—	60,6	54,5
Amortyzacja inwentarza martwego	34,1	24,6	27,6	62,2	50,8	28,1	26,8	23,3
Koszty ogólne	60,2	85,4	59,—	59,3	59,—	64,7	85,9	56,7
Nakłady materiałowo-pieniężne	1378,—	2021,1	1305,8	1349,3	1205,5	1335,4	1157,6	1219,—
Nakłady pracy	290,2	286,8	297,9	294,7	479,4	348,9	223,6	421,1
Nakłady razem	1668,2	2307,8	1603,7	1644,—	1684,9	1694,3	1381,2	1640,1
Wartość produkcji ubocznej*	74,8	71,8	31,1	86,7	76,5	63,3	105,1	91,4
Nakłady netto	1593,4	2236,1	1572,6	1557,3	1608,4	1621,—	1276,1	1548,7

* Ilość uzyskiwanej mierzwy kształtowała się następująco (g/10 kur).

Środkowo-zachodni	3,7	Północno-wschodni	3,8	Wschodni-graniczny	5,3
Południowo-zachodni	3,2	Południowo-wschodni	3,2	Środkowo-wschodni	4,6
Zachodni-graniczny	1,6				
Północno-zachodni	4,3				

kupnie jednodniówek. Ma to związek z występowaniem w tych gospodarstwach kur rasowych (krzyżówek).

Kształtowanie się nakładów pracy w przeliczeniu na 10 kur nie wykazuje żadnej zależności od obsady na gospodarstwo, ani zależności od nieśności 1 kury.

Przy niskiej obsadzie i mało intensywnym chowie przypuszczalnie trudno jest mówić o wpływie obsady kur w gospodarstwie na kształtowanie się nakładów pracy. Jednakże w dwóch rejonach gdzie obsada kur na gospodarstwo oraz nieśność 1 kury była w gospodarstwach ankietowanych wysoka czas pracy należy do najniższych.

Być może pewien wpływ na poziom nakładów pracy ma kształtowanie się zasobów siły roboczej w gospodarstwie. Trudno jest jednak wyciągać wnioski na podstawie niewielkiej ilości obserwacji.

Ze względu na brak innych danych oraz brak wyraźnej współzależności między nakładami pracy a obsadą kur na gospodarstwo lub poziomem produkcji, do szacunku kosztów przyjęto wielkości uzyskane w gospodarstwach ankietowanych.

Tabela 13
Struktura nakładów w % w przeliczeniu na 10 niosek w 1960/61

Rodzaj nakładu	Środkowo-zachodni	Południowo-zachodni	Zachodni graniczny	Północno-zachodni	Północno-wschodni	Południowo-wschodni	Wschodni graniczny	Środkowo-wschodni
Nakłady materiałowo-pieniężne	82,6	87,6	81,4	82,1	71,5	79,3	83,8	74,3
w tym pasze	58,4	68,5	63,1	63,1	53,8	63,1	63,9	58,7
Nakłady pracy	17,4	12,4	18,6	17,9	28,5	20,7	16,2	25,7
Nakłady ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Udział podstawowych elementów nakładów w ogólnej ich wartości kształtuje się w poszczególnych rejonach na różnym poziomie. Najpoważniejszą pozycję stanowią jednak wszędzie pasze. Należy więc chyba przypuszczać, że obniżenie kosztów przy obecnym poziomie produkcji można uzyskać jedynie wskutek przesunięć i racjonalizacji w ramach tego elementu. Pozostałe składniki (prócz słomy na ściółkę, kupna kurcząt) obniżyłyby się wraz ze wzrostem obsady kur na gospodarstwo.

Udział jaj w wartości produkcji globalnej wskazuje, że chów kur w gospodarstwach chłopskich prowadzony jest w zasadzie wyłącznie dla produkcji jaj. Chów kur mięsnych nie występował w żadnym z ankietowanych gospodarstw.

Tabela 14
Udział jaj i żywca kurzego w wartości produkcji globalnej w % w roku 1960/61 (gospodarstwa rachunkowe)

Rejon	Jaja	Żywiec
Środkowo-zachodni	87,—	13,—
Południowo-zachodni	84,9	15,1
Zachodni graniczny	87,7	12,3
Północno-zachodni	87,2	12,8
Północno-wschodni	82,6	17,4
Południowo-wschodni	88,6	11,4
Wschodni graniczny	89,9	10,1
Środkowo-wschodni	86,8	13,2

Tabela 15

**Koszt jednostkowy i średnioroczne ceny oraz wskaźnik opłacalności
w roku 1960/61**

Rejon	Koszt jedno- stkowy	Cena w zł	Wskaźnik opłacal- ności
Środkowo-zachodni	1,11	1,61	1,44
Południowo-zachodni	1,46	1,68	1,15
Zachodni graniczny	1,04	1,53	1,47
Północno-zachodni	1,19	1,72	1,44
Północno-wschodni	1,22	1,56	1,28
Południowo-wschodni	1,27	1,48	1,17
Wschodni graniczny	1,13	1,45	1,28
Środkowo-zachodni	1,15	1,54	1,34

Koszt jednostkowy 1 szt. jaj oraz uzyskany wskaźnik opłacalności (tab. 15) wskazują, że produkcja jaj jest w rejonie południowo-zachodnim oraz południowo-wschodnim mniej opłacalna niż w pozostałych. W rejonie południowo-zachodnim może to wynikać z wysokich nakładów paszowych, w południowo-wschodnim z wysokich cen pasz, stosunkowo niższej nieśności kur oraz niskiej przeciętnej rocznej ceny jaj.

Należy bowiem zauważyć, że mimo istnienia jednolitych cen jaj w skupie państwowym, przeciętne roczne ceny jaj uzyskiwane przez gospodarstwa w poszczególnych rejonach są dość znacznie zróżnicowane. Zróżnicowanie to związane jest po pierwsze ze stopniem wahań sezonowości w produkcji, a zatem w podaży jaj. Rejony, w których produkcja i podaż jaj jest bardziej równomiernie rozłożona w ciągu roku (rejony zachodnie i południowo-zachodnie) korzystają w większym stopniu z wyższych cen zbytu w miesiącach jesienno-zimowych, w wyniku czego przeciętna cena roczna jest w tych rejonach wyższa niż w pozostałych. Po drugie, nie bez znaczenia na przeciętną roczną cenę jaj ma waga jaj wynikająca z rasy kur. Po trzecie, aczkolwiek dominująca część produkcji towarowej jaj sprzedawana jest w ramach skupu uspołecznionego (ok. 75% w skali kraju), niemniej margines sprzedaży na rynku prywatnym jest jeszcze znaczny. Ceny zaś wolnorynkowe, mimo istnienia jednolitej ceny jaj w skupie uspołecznionym, są nadal znacznie zróżnicowane.

Dla pełniejszego zobrazowania opłacalności chowu kur jako całości podajemy jeszcze uzyskiwaną produkcję czystą, dochód czysty oraz porównanie produkcji czystej na dzień pracy uzyskiwanej przy kurach w zestawieniu z bydłem i trzodą.

Tabela 16

**Produkcja czysta i dochód czysty w przeliczeniu
na 10 niosek w złotych w roku 1960/61**

Rejon	Produkcja czysta	Dochód czysty
Środkowo-zachodni	1119,8	829,7
Południowo-zachodni	589,5	302,1
Zachodni graniczny	1071,7	773,9
Północno-zachodni	890,5	595,9
Północno-wschodni	927,8	448,4
Południowo-wschodni	644,2	295,3
Wschodni graniczny	591,4	367,8
Środkowo-wschodni	1010,—	588,9

Tabela 17

Porównanie produkcji czystej na 1 dzień pracy uzyskiwanej przy produkcji kur, bydła i trzody w zł i w % w r. 1960/61

Rejon	W złotych			w %		
	kury	bydło	trzoda	kury	bydło	trzoda
Środkowo-zachodni	156	43	98	100	28,—	62,8
Południowo-zachodni	83	36	19	100	43,4	23,0
Zachodni graniczny	146	65	56	100	4,5	38,4
Północno-zachodni	131	49	56	100	37,4	42,7
Północno-wschodni	79	77	30	100	97,4	38,—
Południowo-wschodni	75	22	20	100	29,3	26,7
Wschodni graniczny	107	34	32	100	31,8	29,9
Środkowo-wschodni	97	33	27	100	34,—	27,8

Porównanie produkcji czystej w zł na 1 dzień pracy wskazuje na duże jej zróżnicowanie w poszczególnych rejonach. Najniższą produkcję czystą na dzień pracy uzyskują gospodarstwa w rejonie południowo-wschodnim. Wynikać to może z stosunkowo wysokich nakładów materiałowo-pieniężnych w wyniku relatywnie wysokiego poziomu cen pasz oraz z stosunkowo wysokich nakładów pracy. Wydaje się jednak, że zasadniczy wpływ ma tu rejonalne zróżnicowanie sezonowych wahań produkcji i podaży jaj. W rejonie południowo-wschodnim podstawowa masa produkcji jaj przypada w miesiącach o niższych cenach skupu (wiosna, lato) (Tabela 18) obniżając tym samym przychody pieniężne uzyskanej produkcji, w wyniku stosunkowo niższej średniorocznej ceny sprzedaży jaj. Niższą cenę uzyskiwają jedynie gospodarstwa z rejonu wschodnio-granicznego, w którym procent nieśności w miesiącach jesienno-zimowych jest najniższy. Zmniejszenie rozpiętości w sezonowej produkcji między miesiącami wiosenno-letnimi i jesienno-zimowymi wpłynęłoby na wzrost przeciętnej ceny rocznej uzyskiwanej przy sprzedaży jaj w tych rejonach, a tym samym na wzrost produkcji czystej.

We wszystkich jednak rejonach produkcja czysta otrzymywana przy chowie kur jest relatywnie najwyższa z otrzymywanych w produkcji zwierzęcej.

Tabela 18

Procent nieśności sezonami w ankietowanych gospodarstwach w roku 1960/61

Województwo	Sezon			
	jesień	zima	wiosna	lato
Poznań	21,9	28,4	43,0	35,6
Bydgoszcz	19,6	25,2	45,0	38,1
Wrocław	17,6	26,4	50,1	37,1
Zielona Góra	24,1	22,1	51,4	42,3
Gdańsk	24,2	20,2	43,3	39,4
Olsztyn	17,0	20,4	44,4	38,3
Kielce	18,9	17,7	47,6	38,6
Lublin	20,2	17,8	42,7	38,3
Rzeszów	22,2	17,9	45,9	39,8
Białystok	16,8	9,5	45,5	40,5
Łódź	33,8	17,3	51,8	41,5

Najwyraźniej występuje to w rejonie południowo-wschodnim, gdzie produkcja czysta na 1 dzień pracy otrzymywana przy chowie kur przekracza ponad trzykrotnie otrzymywaną przy produkcji bydła lub trzody. Tym należy chyba tłumaczyć fakt, że mimo stosunkowo niskiej opłacalności jest to rejon będący poważnym producentem jaj. Można też sądzić, że stosunkowo wyższa opłacalność produkcji drobiu i jaj niż pozostałych produktów zwierzęcych w tym rejonie leży u podstaw występowania tych produktów jako substytutów mięsa bydłęcego i wieprzowego zarówno w zakresie produkcji jak i spożycia ludności rolniczej tego rejonu.

Należy przypuszczać, że koszt produkcji 1 jaja w poszczególnych sezonach ulega poważnemu zróżnicowaniu. Wpływ ma na to zarówno różnica w sposobach żywienia, jak i różnice w procentach nieśności w poszczególnych sezonach. Dlatego też w następnym opracowaniu uwzględnione zostanie kształtowanie się kosztów produkcji sezonami.

Na zakończenie należy wspomnieć, że obsada kur na gospodarstwo oraz nieśność od kury w gospodarstwach rachunkowych przewyższa średnią krajową na skutek czego koszt produkcji w gospodarstwach przeciętnych może kształtować się na wyższym poziomie.